

Вовед во Македонско-словенечките театарски врски (1990-2015)

Алдо Милохник и Ана Стојаноска

Текстовите објавени во ова заедничко издание на *Amfiteater* (Љубљана) и *Ars Academica* (Скопје), беа развивани за време на двогодишниот (2017-2018) билатерален истражувачки проект *Македонско-словенечки театарски врски (од 1990 до денес)*, којшто беше изработен од страна на Факултетот за драмски уметности, Скопје и Академијата за театар, радио, филм и телевизија, Љубљана. Проектот беше поддржан од страна на Словенечката агенција за истражување и македонското Министерство за образование и наука. Главната цел на проектот беше одредување, запишување и проценување на заедничката соработка меѓу театарските уметници од двете земји. Истражувањето ги обедини сите полиња на изведбените уметности (драма, опера и балет/танц-театар), вклучувајќи посети од страна на индивидуалци и ансамбли. Рецепцијата, критиката и важните уметнички достигнувања остварени од овие уметници и уметнички институции беа, исто така, проучени од страна на македонските и словенечките истражувачи вклучени во проектот. Членови на македонскиот тим беа: Христина Цветаноска, Сашо Димоски, Драгана Милошевски-Попова, Ана Стојаноска (водител на тимот) и Соња Здравкова-Џепароска; членови на словенечкиот тим беа: Зала Добовшек, Алдо Милохник (водител на тимот), Маја Шорли и Гашпер Троха.

Конечните резултати од проектот беа презентирани на конференција организирана од страна на Факултетот за драмски уметности во Скопје, на 5.11.2018 година. Тоа беше прва академска конференција фокусирана исклучиво на Македонско-словенечките театарски врски во последните 25 години. Треба да се спомене дека за време на тој период, неколку други конференции беа посветени на билатералните (парцијално и регионални) културни соработки што се одржаа во Македонија и во Словенија. Ако споменеме само некои од нив, организирани од партнерите во проектот, презентирани во ова заедничко издание на *Amfiteater* и *Ars Academica*: Факултетот за драмски уметности – Скопје одржа неколку меѓународни театарски конференции (*Balkan Theatre Sphere, 2003; Intercultural Theatre, 2005; Theatre and Identity, 2006; Theatre and Memory, 2007*), каде што зедеа учество театролозите од Словенија, меѓу другите активни учесници, додека, пак, на најрецентната меѓународна конференција организирана од АГРФТ насловена како *Performing Arts, Migration, Politics: Slovenian Theatre as an Agent of Intercultural Exchange*; во рамки на Театарскиот фестивал во Марибор, 2015) каде што активно учество зеде

Ана Стојаноска со презентација на трудот посветен на македонско-словенечките театарски врски.¹

Македонија и Словенија речиси седумдесет години беа дел од иста држава: поаѓајќи од Кралството Југославија (меѓу двете светски војни), па сè до Социјалистичка Федеративна Република Југославија (1945-1991). Соработката во областа на културата и културолошката размена меѓу Словенија и Македонија во изминатите 25 години изградена е од релативно богати културолошки врски, воспоставени во претходните декади. Македонските и словенечките театри имаат своја сопствена историја на континуирани врски; врски кои се изградени врз сличните и блиските театарски традиции и постојаната желба за соработка. За време на институционализацијата на националните театри во заедничката држава, особено во времето пред и по Втората светска војна, тоа подразбираше наменско поврзување меѓу театарските центри од сите градови од поранешната заедничка држава. Во понатамошниот период овие врски беа одржувани благодарение на патувачките театри како и на визијата и посветеноста на неколку театарски ентузијастички. Во последните децении на минатиот век, врската меѓу Македонија и Словенија во театарска смисла беше градена главно низ заеднички учества на различни фестивали и посети од страна на респектабилни уметници од двете земји.

Заради различните ограничувања (во смисла на време, финансии и човечки ресурси) нашето истражување може да биде само пилот-проект што ќе постави темел за идните, посложени и подетални истражувања на темата. Една од најупотребливите алатки за идните истражувачи на македонско-словенечките театарски врски, развиена во рамки на овој проект, е дигиталната база на податоци која содржи информации за театарските уметници, изведувачи и институции кои учествувале во билатералната соработка во изминатите 25 години. Иако собравме различни податоци од различните извори (како што е *Словенечкиот театарски годишник* што го издава Словенечкиот театарски институт, првите верзии од македонската театарска база на податоци одржувана од страна на Факултетот за драмски уметности, Скопје, архиви и театарски документи, поверливи интернет-извори итн.) дадовме сè од себе за да ја изградиме целосната слика за оваа билатерална соработка и едновремено сме свесни дека оваа база на податоци е сè уште нецелосна и треба да биде подобрена. Затоа, би биле благодарни за исправките и/или додавките на податоци од страна на секоја од институциите или поединците кои можат да придонесат во истражувањето.

Собраните податоци од проектот беа обработени според неколку методолошки принципи поставени од страна на истражувачките групи. Главната поделба беше поставена меѓу гостувачки изведби и посети/гостувања (или соработки) на поединечни

¹ Ana Stojanoska. "Makedonsko-slovenske gledališke povezave" [Macedonian-Slovenian Theatre Relations]. Во *Uprizoritvene umetnosti, migracije, politika: slovensko gledališče kot sooblikovalec medkulturnih izmenjav*, уредено од Barbara Orel. UL FF and UL AGRFT, 2017, pp. 281-306.

уметници. Гостувачките изведби, натаму, беа поделени во две поткатегории: прво, изведби од едната земја поканети од страна на театри во другата земја како честа практика на гостувања, и второ – изведби од едната земја кои биле во рамки на театарски фестивали во другата земја. Билатералната соработка меѓу поединци-уметници, исто така, беше поделена на две поткатегории: прво, уметници на краток (или наменски) престој, најчесто со цел учество во респективни театарски продукции или соработници на претставата, музиката и сл. (оваа група ја нарекуваме гости или „нерезиденти“) и второ, уметници кои доаѓаат од едната земја во другата и остануваат на одреден подолг период (повеќе години, ги нарекуваме резиденти). Овие поделби по категории и поткатегории беа важни методолошки алатки не само при собирањето на податоците, туку и при анализа на собраните податоци.

Иако можеби е нецелосна во сегашната состојба во која проектот се наоѓа, базата на податоци ни овозможува да ја извлечеме барем прелиминарната статистика. Најважното откритие при квантитативниот дел од истражувањето е фактот дека македонско-словенечката театарска размена е значително асиметрична во сите категории и поткатегории. Како што е тоа во познатиот опис на Бронислав Малиновски на „кула“, традиционална форма на размена меѓу Тробријандските острови, каде што два различни вида артефакти, константно патуваат во спротивен правец². Во македонско-словенечката театарска размена театарската размена најчесто претставите патуваат од Словенија до Македонија, додека поединечните театарски уметници преодоминантно патуваат од Македонија до Словенија. Мошне е очигледно ако ги споредиме податоците во базата на податоци: во периодот на кој се однесува истражувањето (1990-2015), 69 словенечка продукција учествувала на различните театарски фестивали во Македонија, додека само 33 македонски продукции зеле учество на словенечките театарски фестивали (како додвк, 13 македонски продукции биле поканети од страна на словенечките театри со цел да настапат како гости изведувачи на нивните сцени). Од друга страна, македонските уметници оствариле 227 поединечни соработки (105 како гости и 122 како резиденти) или просек од 8,4 соработки по сезона, додека нивните словенечки колеги учествувале во македонски продукции само 52 пати (сите како гости) или просек од 1,8 соработка по сезона.

Најчести професионални групи меѓу македонските театарски уметници кои редовно или повремено работеле во словенечките театри се: меѓу гостите, првите три професии се: автор на музика, режисер и оперски пејач, додека меѓу резидентите, две најчести професии се балетски играч/танчар и драматург. Во случајот на словенечки театарски уметници кои соработувале со македонските театри трите топ-професии меѓу гостите се драмски автор, режисер и танчар, но не можевме да детектираме ниту еден словенечки резидент во Македонија.

² Гердан од црвени школки во еден правец, бразлетни од бели школки во спротивниот правец. Види во: Bronislaw Malinowski. *Argonauts of the Western Pacific*. London: Routledge, 1932, p. 81.

Зала Добовшек и Сашо Димоски, авторите на текстот за македонско-словенечката размена во контекст на театарските фестивали, го искористија квантитативниот методолошки пристап при анализирање на статистичките податоци. Од една страна, авторите го анализираа присуството на словенечките театарски продукции во различни театарски фестивали во Македонија, а од друга пак, присуството на македонските театарски продукции и театарски уметници во различни театарски фестивали во Словенија. Во заклучокот на трудот, тие ги презентираат кумулативните резултати од билатералното истражување, нагласувајќи ги најчестите навики на размена на македонските и словенечките театарски фестивали во последните 25 години. Два фестивали кои заслужуваат потенцирање во смисла на претставување на македонската театарска продукција во Словенија и обратно: словенечкиот фестивал *Ex Ponto* и македонскиот фестивал *MOT - Mlad Otvoren Teatar*. Во речиси дводецениското постоење на *Ex Ponto*, пред словенечката публика биле претставени различни жанрови, уметници, теми и формати од македонскиот театар. Основан во 1975 година, MOT е водечки македонски фестивал профилиран кон експерименталните театарски форми и сценски лаборатории. Специфичен феномен, детално анализиран во текстот на Добовшек и Димоски е постојаното присуство на СМГ (Словенско младинско гледалиште) на MOT; во набљудуваниот период, MOT бил домаќин на 25 продукции на СМГ. Овој импресивен број на гостувања е квантитативен индикатор на значајното влијание на словенечкиот театар во македонската театарска продукција. Импресивната бројка на гостувачки претстави на СМГ на MOT е исто така дел од пошироката тема елаборирана во трудот напишан од Сашо Димоски, Ана Стојаноска и Христина Цветаноска. Тоа е феноменолошка студија која ги анализира индивидуалните фактори на влијание на словенечкиот театар во македонската театарска продукција. Главниот фокус на авторите е влијанието на естетиката на СМГ (посебно низ постојаното присуство на MOT) и влијанието на неколку современи театарски режисери на поетиката и естетиката на македонскиот театар. Прецизното истражување на влијанието на словенечкиот театар на трендовите на македонскиот театар во последните три децении, ги води авторите до заклучокот дека влијанието на многуте гостувачки словенечки театарски продукции, како и работата на словенечките режисери во различни македонски театри има оставено значителна трага на македонската театарска сцена и сигнификантно влијание во неговата естетика.

Во периодот на своето постоење, Југославија овозможуваше не само материјална поддршка за професионалните театарски институции, туку и ја стимулираше културолошката соработка меѓу републиките на федерацијата. Во нивниот труд за македонско-словенечките врски во балетот и современиот танц, Соња Здравкова-Џепароска и Алдо Милохник го објаснуваат тоа дека, особено невербалните форми на уметничкото изразување, како што се балетот и танцот, беа соодветни комуникатори во мултинационалната и мултилингвалната држава, каква што беше Социјалистичка

Југославија. Но, процесот на распаѓањето на Југославија и формирањето на новите независни држави, Македонија и Словенија, предизвика значајни промени особено во полето на танцот и операта. Главната одлика на овие промени, од една страна, беше брзото ослабување на соработката меѓу националните балетски и оперски институции, а од другата страна – пораст на соработката меѓу невладините организации вклучени во создавањето, промоцијата и размената на современите танцови продукции. Во контекст на нивниот труд, Џепароска и Милохник, исто така ги анализираа ратифицираните договори меѓу Словенија и Македонија во полето на културата. Договорот за соработка во образованието, културата и науката меѓу Владата на Република Македонија и Владата на Република Словенија, потпишан во 1993 година обезбеди законска позадина за натамошни нормативни акти за регулирање на конкретни начини и форми на соработка во културата. Главната критика на авторите е дека степенот на интелектуална соработка во овие билатерални договори е скромн и неамбициозен, особено во полето на танцот каде што е загарантирана размената на фолклорните групи, додека размените во балетот и современите танцови изведби воопшто не се ни споменуваат.

Христина Цветаноска и Гашпер Троха го именуваат реткото присуство на текстови од македонски драмски писатели на реперотарите на словенечките театри, и обратно, како „љубезно игнорирање“. Размената на драмски текстови речиси исчезнува: во периодот од 1990 до 2015 г. само 6 текстови од македонски автори биле поставени на сцена во словенечките театри, додека 8 словенечки во македонските. На прв поглед тоа личи дека е природна реакција по распадот на поранешната Југославија, на што авторите сугерираат дека делумно е точно. Во нивниот текст, тие ја анализираат причината за реципрочното игнорирање и неприфаќање на современите актуелни драматички меѓу двете земји. Според нивното мислење, причините за индиферентноста не се ниту во преводите ниту во неприфатените мотиви и теми. Нивната анализа на драмските текстови поставени во Македонија и во Словенија покажува сличности во мотивите што ги инспирирале авторите и ги мотивирале режисерите да постават на сцена одредени текстови. Нивниот заклучок е дека заедничкото „љубезно игнорирање“ е најверојатно резултат на промената курсот на културалните политики на Словенија и на Македонија, вртејќи се од блискиот историски и географски интерес кон ЕУ, САД итн. Текстови од македонски драмски писатели ретко се поставуваат на репертоарите на словенечките театри, каков што е и обратниот случај. Овие научни трудови се заокружени со интервјуа на двајца уметници, прво, со македонскиот театарски режисер Слободан Унковски, кој често работел во словенечките театри, и потоа со словенечкиот танчар и кореограф Дејан Срхој, кој има големо искуство во заедничките, соработувачки кореографски проекти и копродукции меѓу словенечките и македонските невладини организации, вклучувајќи регионални танцови платформи, како што е Nomad Dance Academy.

Билатералниот истражувачки проект Македонско-словенечки театарски врски (од 1990 до денес) ни дава можност да ги истражиме театарските јазли меѓу Македонија и Словенија во минатите декади, како и влијанието врз социјалниот, економски и политички ориентир на соработката на ниво на театарски практики. Голем број реномирани режисери, кореографи, изведувачи, композитори, сценографи и костимографи, како и цели ансамбли од Македонија ја посетиле Словенија и обратно. Нашите текстови, развивани низ билатералниот истражувачки проект и објавени во заедничкото издание на *Amfiteater* и *Ars Academica* се фокусирани на теориското разгледување на овие активности, на анализа на заедничката рецепција, влијание врз репертоари, начини на изведба, поетики и естетики на театарските практики, како и потенцијални соработки што можат да следат во двете насоки. Се надеваме дека нашето истражување ќе придонесе кон подобро разбирање на процесите на размена од минатото и ќе стимулира посилна соработка меѓу македонските и словенечките театарски уметници и институции во иднината.